

KAPRONCZAY KÁROLY*

Magyar–baltikumi orvosi kapcsolatok

BEVEZETÉS

A magyar–baltikumi, ezen belül a magyar–finn–észt orvosi kapcsolatok múltja alig kutatott terület, sorsa hasonlít a magyar–finnugor nyelvészeti kapcsolatok kutatásához. A magyar és a finn népek nyelvrokonságára a figyelem a 17. században irányult először, amikor **Johann Fogel** (1635–1690) hamburgi orvos és polihisztor hallei tanulmányai alatt felfigyelt arra, hogy a vele együtt diákoskodó észtek és magyarok beszéde milyen hasonlóan dallamos. Megtanulva mindkét nyelvet, felfigyelt a nyelvi rokonság lehetőségeire. A hihetetlen „kapcsolatnak” magyar földön nem lettek követői, az erről szóló munka ismeretlen volt a korabeli magyar értelmiségiek körében. A nyelvészeti kutatások folytatódtak, és a 18. században újabb lendületet kaptak: **Gyarmathy Sámuel** (1751–1830) – különben végzett orvos – 1795-ben, **Bethlen Elek** nevelőjeként érkezett Göttingenbe, ahol **A. L. Schlözer**nek, a neves történésznek és finnugor nyelvésznek a hatására kezd nyelvészeti tanulmányokba. Ennek eredményeként 1799-ben megjelentette az „*Affinitas Linguae Hungaricae cum linguis fennicae originis grammaticae demonstrata*” című könyvét. Ebben Gyarmathy a magyarnak a finn–lappal, a továbbiakban az észttel és egyéb finnugor nyelvekkel való rokonságát bizonyította. E munkával Gyarmathy továbbfejlesztette a **Sajnovics János** (1733–1785) által kezdeményezett összehasonlító nyelvészetet, noha a későbbiekben felhagyott az ilyen irányú kutatásokkal.

BUGÁT PÁL ÉS A FINN–MAGYAR NYELVROKONSÁG

A hazai orvostörténetírás is alapjaiban feltárta **Bugát Pálnak** a finn nyelvvel kapcsolatos kutatásait. Bugát 1844-ben kezdett el finnül tanulni és 1846-ban már azzal a kéréssel fordult a Magyar Tudós Társasághoz, hogy adjon neki anyagi támogatást a finn és a lapp nyelvek tanulmányozásához és támogassa egy hosszabb útját. Kérelmét végül a Helytartótanácsához kellett benyújtania, amely 1846. június 9-én anyagi támogatás nyújtásával végül engedélyezte Bugát Pál tervét. Sajnos a tervezett északi tanulmányút elmaradt, okát az utókor nem tudta felkutatni. Útjának előkészítése során kerülhetett kapcsolatba Bugát **Erik Ingmann** finn orvossal, aki Pesten meglátogatta (1876). Bugát Pál „felbuzdulásának” komolyságát jelenti, hogy az 1840-es évektől magyar–finn szótárat szerkesztett, amely nem látott nyomdai valóságot, az MTA kéziratgyűjteményében található meg.

* Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, Könyvtár és Levéltár, 1013 Budapest, Apród utca 1–3.

TÖRTÉNETI VISSZAPILLANTÁS

Ami nem sikerült Bugát Pálnak, azt 1869-ben **Hunfalvy Pál** valósította meg és amit az „*Utazás a Balti-tenger vidékén*” című útleírásában örökített meg. Ennek nyomán a Történeti Tár című folyóiratban olyan feldolgozások láttak nyomdai napvilágot, amelyek a Baltikum történetével és gyakran orvostörténeti vonatkozásokban bővelkedő művelődéstörténetével foglalkoztak. Innen ismeretes, hogy a **Báthory István** lengyel király (1575–1586) kíséretében tartózkodó **Bélaváry–Burchart** család egyik őse 1583-ban Tallinban gyógyszertárat alapított, amely tíz nemzedéken keresztül birtokolva szolgálta a város betegeit, és a helybeliek egyszerűen magyar patikának nevezték. E feldolgozásból vált ismertté, hogy Báthory különösen kedvelte az észteket, akik közé – ez szinte legendává vált – tízezer magyart telepített. Az észtek szerint tőlük származnak a sötétebb hajszínű észtek, és ettől kezdve éreznek rokonságot a magyarokkal.

A 16. század utolsó évtizedeiben, amikor a térség lengyel fennhatóság alá került, Báthory uralma alatt történt kísérlet itt is egyetemalapításra. Báthory lengyel uralma első éveiben megkísérelte a reformáció vallási küzdelmei által alaposan szétzilált krakkói egyetemet megreformálni, de a kemény katolikus-protestáns ellentétek miatt törekvései megghiúsultak. Talán ezt a „csalódást” akarta ellensúlyozni, amikor 1579-ben Vilnóban, a litván terület fővárosában egyetemet alapított, amelyet az akkor legkorszerűbb nevelési elveket követő jezsuitákra bízott. Még életében orvosi karral is kiegészítette, és e térség egyik művelődési központjává kívánta fejleszteni. Elképzelései szerint Vilno lett volna a keleti területek értelmiségének képzőhelye, de sajnos halála után, főleg a svéd terjeszkedés miatt, a vilnai egyetem jelentősége csökkent. A svédek az észtországi Tartuban 1632-ben egyetemet alapítottak, amely meghatározó lett a baltikumi értelmiség képzésében, főleg azután, hogy a térség Oroszország fennhatósága alá került. A moszkvai egyetem megalapításáig a tartui (dorpati) egyetem Oroszország egyetlen, európai mértékkel mérhető felsőoktatási intézménye volt, innen került ki a baltikumi orvostársadalom jelentős része. Ezen egyetemnek számos magyar hallgatója volt, elsősorban teológusok, viszont orvos egyetlen sem.

KAPCSOLATOK A 19. SZÁZADBAN

A közvetlen finn–magyar orvosi kapcsolatok felvételére a Semmelweis tanainak elismerése körül dúló vita során került sor: Semmelweis 1862-ben *Nyílt levelében* felsorolta azon orvosokat, akik felfedezésének helyességéről írásban biztosították. Ezek között szerepelt **Adalbert Joakim Pipingsköld** (1825–1892) Helsinkiben élő orvos, aki 1861-ben levélben számolt be Semmelweisnek eredményeiről. A Semmelweis–Pipingsköld kapcsolat egyedi és személyes volt, csak a következő évtizedekben került közvetlen kapcsolatfelvételre a finn és a magyar orvostársadalom között különböző nemzetközi orvosi konferenciákon és kongresszusokon. Az 1884. évi berlini nemzetközi orvosi kongresszuson **Fodor József** – magyar hivatalos küldöttként – megismerkedett **Adalbert Julius Palmberggel** (1851–1914), a helsinki egyetem tanárával, akit hivatalosan meghívott az 1885. évi budapesti Országos Orvosi és Közegészségügyi Kongresszusra. Palmberg 1885-ben Budapesten tartózkodott, meglátogatta az orvosi kar intézményeit, majd 1894-ben újból részt vett a budapesti Nemzetközi Orvosi és Demográfiai Kongresszuson, ott a finn orvosképzésről tartott előadást. Ekkor az Országos Közegészségügyi Egyesület – Fodor József javaslatára – tiszteleti tagjává választotta, külön kiemelték, hogy ezzel lehetőség nyílik a két rokon nép orvosai közötti kapcsolat-teremtésre.

Éppen a Fodor József által megkezdett úton épültek tovább a finn–magyar orvosi kapcsolatok: **Pándy Kálmán** (1868–1945), a neves magyar elmegyógyász 1906-ban hosszabb tanulmányutat tett Finnországban és 1907-ben az Orvosi Hetilap hasábjain számolt be tapasztalatairól „*Az elmebetegekről való gondoskodás Finnországban*” című tanulmányában. Itt elsősorban a házi, illetve közösségi elmeigondozásról írt, amely mintául szolgált a hasonló hazai rendszer kiépítésében. Nem sokkal később, a Budapesten megrendezésre került IX. Nemzetközi Orvosi Kongresszusra már népes finn delegáció érkezett (**O. A. Boye, Karl Boye, Axel Cedercrentz, Otto Engström, H.**

Fabricius, Julius Frick, Gustav Heinricius, E.A. Homén, T. Littinen, Oswald Streng, Axel Wallgren egyetemi tanárok) Helsinkiből és **Bernd Heinrick** Jägerros városi orvos, akik előadásokat tartottak tudományos rendezvényeken. 1909. december 11-én pedig a Budapesti Királyi Orvosegyesület külföldi tiszteleti tagjai közé választotta Otto Engström, Gustav Heinricius, E. A. Homén és T. Laitinen egyetemi tanárokat. Ezen választásokig a budapesti Kir. Orvosegyesület nem rendelkezett közvetlen finn kapcsolattal, de ennek élénkülését jelenti, hogy ettől az időtől kezdve az Egyesület igen értékes könyvtára számos finn szerző munkájával, tanulmányával gyarapodott, a későbbiekben is rendszeresen kapott információt a finn orvosi könyvkiadás különböző munkáiról.

A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTT

A két világháború közötti évtizedek adták a finn–magyar orvosi kapcsolatok új fejezetét, mely már új formákkal és területekkel gyarapodott. Ismeretes **Tauno Kalima** professzornak, a finn Duodecim Orvostársaság elnökének 1931-ből származó javaslata, hogy alapítsanak finn–magyar–észti orvostársaságot. Ennek célja nemcsak a közös rendezvények és tanácskozások szervezése lett volna, hanem feladatának tekintette a tudományos információt és kiadványcserét, a rokon intézmények kölcsönös látogatását, ösztöndíjasok fogadását stb. Ennek hatására, 1932-ben megalakult a Finn–Magyar Orvosegyesület, mely előbb a Turáni, majd 1937-től pedig a Magyar–Finn Társaság keretén belül, annak önálló szakosztályaként működött. E társaság valóban sokat tett a finn–magyar–észti orvosi kapcsolatok szorosabbra fűzéséért, a közös rendezvények megszervezéséért és valóban ezen az orvostársaságon keresztül ismerte meg jobban egymást a két nép orvostársadalma.

Az 1920-as évektől kezdve az önállóságukat visszanyert baltikumi államok egyetemeivel – Helsinki, Tallin, Riga, Kaunas – a magyar egyetemek valóban szoros kapcsolatokat teremtettek, ami nemcsak a hallgatók cseréjét, ösztöndíjas helyek teremtését jelentette, hanem kölcsönösen látogatták egymás tudományos rendezvényeit, és ez az orvosi karokra is érvényes lett. Ilyen kapcsolatteremtés született az akadémiák, tudományos és kulturális intézetek között is. Tény, hogy ez a formálódó kapcsolatrendszer még nem volt olyan széles és mély, mint a nyugati, viszont új területeket jelentett. A magyar orvosi karokon rendszeressé vált a díszdoktori címek odaítélése finneknek, észteknek.

Amikor 1937-ben a budapesti Kir. Orvosegyesület megalapításának centenáriumot ünnepelte, a finn Duodecim Orvostársaság, a Finn–Magyar Orvosegyesület finn tagozata igen népes delegációval képviseltette magát a központi ünnepségeken, speciális okirattal köszöntötte a legrégebbi magyar orvostársaságot. Ebben külön kiemelték az Orvosegyesület szerepét a finn–magyar orvosi kapcsolatok területén erőfeszítéseit a kapcsolatteremtésben. Az Orvosegyesület ebből az alkalomból tiszteleti és levelező tagjai sorába választotta **Mauno Vannes, Axel Leonard Wallgram** és **S. E. Wichmann** helsinki professzorokat, majd 1939-ben **W. Oswald Streng, Arvo Henrik Ylppö, Waldemar Lajander, Yprö Reenpaö, Simon Antero Brofel** egyetemi tanárok és **Martii Muszakallio** főorvos részesültek ebben a megtiszteltetésben.

A kapcsolatok erősítésének ezen formáját nemcsak a magyar orvostársaságok gyakorolták, hanem a már említett finn Duodecim Orvosegyesület tagjai sorába választotta **Korányi Sándort, Jeney Endrét, Grósz Emilt, Berda Károlyt, Verebély Tibort** és másokat. Ugyancsak a finn–magyar orvosi kapcsolatok bővülését jelentették a különböző szakorvosi társaságok kezdeményezései, hogy finn szakembereket hívtak meg budapesti előadások megtartására, vagy ők is éltek a tiszteleti és levelező taggá választás lehetőségével. E vonatkozásban ki kell emelnünk a Magyar Fogorvosok Országos Egyesületét, amely az Orvosegyesület mellett elsőnek választott finn szakembert tiszteleti taggá. E téren elévülhetetlen érdemeket szerzett **Morelli Gusztáv** és **Kivimäki** professzor.

Amikor 1940-ben kirobbant a finn–szovjet háború, a rokon nép megsegítésére nemcsak magyar önkéntesek indultak az északi tájakra, hanem a Magyar Vöröskereszt tábori kórházakat, egészségügyi részlegeket is vezényelt a frontvonalakra. Nemcsak a magyar társadalomban, hanem az orvosi körökben is széles gyűjtés szerveződött a finnek megsegítésére, s ennek keretében **Szent-**

Györgyi Albert felajánlotta Nobel-díját a finn egészségügy megsegítésére. (Az árverésre adott Nobel-érmét végül a magyar állam vásárolta meg és helyezte el a Magyar Nemzeti Múzeum Éremtárába.) E megmozdulást később igyekeztek elfeledni, 1945 után erről nem esett szó. Ezekben az években a finn–magyar orvosi kapcsolatok voltak hangsúlyozottak, mellettük a magyar–észt „összemosódott” az előbbivel. Pedig Tallin és a magyar egyetemek kapcsolatai sem voltak lebecsülendőbbek, az előbb említett Magyar–Finn Orvosegyesületen belül működött magyar–észt társaság is.

A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ UTÁN

A második világháború után a kapcsolatok megszakadtak, Finnország az új világrend „másik oldalára” került, az észtek betagolódtak a szovjet birodalomba, csak a magyar–szovjet kapcsolatokon belül eshetett szó – ha esett – észt kapcsolatokról. A Baltikum területe (Észt-, Lettország és Litvánia) a Szovjetunióon belül külön övezetet jelentett, oda még a szovjetek is csak külön engedéllyel utazhattak, külföldiek még nehezebben. Homályos információk kerülhettek ki innen, nemzetközi rendezvényekre innen csak oroszok utazhattak ki, ha engedték őket. A finn–magyar kapcsolatok újjáépítésére csak 1972 után, a helsinki konferencia dokumentumainak elfogadásával került sor. A magyar és a finn állam kulturális együttműködési egyezményt kötött, ezen belül nemcsak információcserére, közös rendezvények, tudományos ülések szervezésére került sor, hanem a szakterületeken tanulmányutakra, szakemberek cseréjére is lehetőséget adtak. Ez érvényes lett az egészségügy területére is, külön magyar–finn orvosi egyezményben rendezték a szakterületeket, a látogatások formáját és az egy évre „lebontott” látogatási napokat. Ez az együttműködés kiterjedt az orvostörténelem területére is, így kerülhetett sor **Antall József**nek, a Semmelweis orvostörténeti Múzeum, Könyvtár és Levéltár főigazgatójának, a Magyar Orvostörténelmi Társaság főtítkárának finnországi látogatására, majd őt követte **dr. Birtalan Győző** MOT alelnök és mások. Természetesen finn orvostörténészek is jöttek Magyarországra, és ennek hatására valóban szorosra fűződtek a finn–magyar „orvostörténeti” kapcsolatok, ami nemcsak tiszteleti tagságok odaítélésében nyilvánult meg, de a Finn Orvostörténeti Társaság 1986-ban Budapesten ünepelte meg alapításának 25. évfordulóját: az Orvostörténeti Könyvtárban tartott ünnepi ülésen magyar és finn orvostörténészek tekintették át a kapcsolatok közel kétszázéves történetét, jelentősebb állomásait.

IRODALOM

Korbuly György: A magyar–finn orvosi kapcsolatok történelmi fejlődése. Orvosképzés, 1939. 3. sz.

Batáry Gyula: Erik Ingmann finn orvos látogatása pesten Bugát Pálnál 1847-ben. Orvostört. Közl. 1981. 93–96. sz.

Kapronczay Károly: A magyar–finn orvosi kapcsolatok múltjából. Orv. Hetil., 1987. 128. évf. 36. sz.

Semmelweis Orvostört. Szaklevéltár, Fodor József iratai: Budapesti Kir. Orvosegyesület Levéltára. 1937. és 1939. évi nagygyűlés iratai.